

arra is vállalkozik, hogy finom érzékenységgel fölmérje egy-egy természeti jelenség hatását a közérzetre. (*Esős nyár*). Másféle közérzetről is szól azonban. Arról, amit a politikai időjárás vált ki. Kezét rajta tartja a világ ütőerén. Együtt dobban, együtt lendül a ma történelmével. Életeleme ez is. Így válik számára magánüggvé a közügy. Terminológiájával elve ilyen „elszólásai”, mint „bizonyos határokon túl az ember magánsorsa is közügy, ha úgy tetszik: nemzeti érték” — ezért hatnak természetesen.

Hiú kísérlet lenne, hogy a kötet indukáló gondolatgazdagságát e keretek között visszaadjuk. Nem mulaszthatjuk el azonban szólni a *Radnóti szülőháza*, a *Téli éjszaka*, a *tisztánlátás vágya* és hasonló írásokról. Eredetük egy gyökerű a többivel: a találkozás, a meglátás élménye fakasztotta őket a felszínre. Művekről vagy művek kapcsán íródtak. Ránézve felszínes impresszionista kritikák. S az döbbséget meg éppen, hogyan lehet olyan sokat és olyan tömören egyetlen vers ürügyén elmondani költőről, mint például a *Téli éjszaka*-ban József Attiláról. Újraélesztés és újraélés

ez, amelyet a „tisztánlátás vágya” tüzel. Mérce a hivatáshoz. Eluard művét méregetve Aragon gondolata villan elé: „A játék szabálya: halálunk előtt minden irányban elérni végső határainkat. Én meg fogok ragadni minden lehetőséget, hogy kinyújtózzam.” Az *Ideges napló*-ban közösségi felelősségérzettel feltöltődve, a fölfedezés izgalmában egyéni képmására gyúrva ez értékelődik át Csoóri ars poetikájává.

A költő és a majompofa különös külseje mellett — vagy éppen azért — hatásos írás. Nem csak egyszerű élet-szemléletével, őszinte lelkesültségével bilincsel le, hanem költőien gazdag nyelvével, magával sodró stílusával is. Ha tanulmányt ír is, magyarul ír, távol a tudományosság formanyelvtől. Elismerésre méltó kifejező ereje, beszélt hasonlatai. Bizonyosságul hadd álljon itt még egy idézet: „A fölriasztott szoba tárgyai... olyan bocsánatkérően néztek rám, mint berezlet kispolgárok, akik sorsdöntő időkben himölnék-hámölnak.” Mindez írva: csupán egy egér üldözése kapcsán. (*Magvető Könyvkiadó 1966.*)

LOVRITY ENDRE

SZEBERÉNYI LEHEL: JEROMOS, A KŐFEJŰ

„Vigyázz, fiú, nehogy tevékenység munkává fajuljon” — választja a Sarkaditól származó mondatot kisregénye mottójául Szeberényi Lehel. Egy reggel gyanús külsejű, ismeretlen alak jelentkezik a falusi orvos portáján: mint nagy nehezen kiderül, az illetékes vállalat küldte, hogy orvosolja dr. Katona panaszát. Majd megjelenik Répa is, s máris együtt van a pöcegödör körül bonyolódó „kancsal” történet három főszereplője.

A szerző előszavából, s magából a műből kiolvashatóan, a pöcegödör, s a vigyázatlanul, s tegyük hozzá: szabálytalanul fölébe épített nyári gát, jelkép szeretne lenni. Maga a történet amolyan parabola, mely napjaink néhány ártalmas jelenségét hivatott ábrázolni szóragoztató-elgondolkodtató, groteszk formában.

A mű természetéből adódóan a kritikus nem érheti be pusztán az írásból kiinduló „immanens” elemzéssel: szükség van a jelkép, s a jelképnek megfelelő konkrét valóságbeli momentumok egyeztetésének primitívebb módszerére. Maga az a tény, hogy nem elég a kisregény belső logikájának figyelembe véte-

le, megkérdőjelezheti a mű esztétikai értékét. De mivel magának az írónak nem több a szándéka, mint egy napjaink aktualitásához kötött, egyszeri olvasásra szánt történet elmesélése, nem érdemes nem létező célpontokra lődözni az esztétikai ítéletek golyóit.

Azt vizsgáljuk inkább, milyen célt tűz maga elé az írás. Mit jelképez hát a gát, s mit jelképeznek az egyes szereplők? A közmű, melyet a privát pöcegödör fölé építettek, nyilván a fejtelenség, kellő összhang, tervezés nélkül folyó munkák karikírozására szolgál. Ez jelenti a konfliktus magvát, melynek aztán különböző oldalait jelképezik Jeromos és Répa, valamint az orvos problémái, s hármójuknak a Központot képviselő Főnökkel való találkozása.

Jeromos és Répa tétlenül töltik idejüket, egyikük veleszületett lustaságból, másikuk pedig azért, mert a Központ nem adott határozott utasítást a pöcegödör áthelyezésére vonatkozólag. A Főnökre való várakozás, s egy „felsőbb elképzelés” feltételezése, mely meghaladja az egyszerű halandók értelmi szintjét, távolról, s karikírozva persze, valamiféle karkai légkört idéz. De amikor megjele-

nik a Főnök, kiderül, hogy nem misztikus magasság lengi körül, érthetetlen utasításának nagyon is konkrét okai vannak: nemtörődomség, s egy asszony, aki miatt azonnal tovább robog motor-kerékpárján, kétségben és bizonytalanságban hagyva Jeromost és dr. Katonát.

Csak napok múlva jelenik meg ismét, amikor is ahelyett, hogy egyszerűen át-helyeztetné a pócegödört, véglegesíti azt a nyári gát alatt, alkalmat adva Jeromosnak, hogy anyagot és fáradságot nem kímélve kicementezze a gödört, s bár haszontalan, s különben is láthatatlan, mégis szakértelemre valló mester-művet hozzon létre.

Közben magas publicisztikai színvonalon olyan problémákra terelődik a figyelem, mint a munkahelyen való lógás, a felelőtlen vezetés, az anyagpazarlás, a társadalmi tulajdon (jelen esetben a sóder, a mész s egyéb építőanyagok) eltu-lajdonítása.

Ezek a konkrét, hétköznapi, munka-szervezési problémák külön-külön újság-cikkbe valók, de együtt, Jeromos mes-terművében összegeződve, a publicisztikai szinten túlnövő szimbólummá válnak. Ez a hiábavaló, a jövőben legfőljebb csak alantas célokat szolgáló mes-termű a kisregény egyetlen esztétikai-lag is hatékonyabb momentuma: a pó-cegödör paradox módon költői hordozó-jává válik annak az egyszerű tanulság-nak, hogy sok helyütt jobb szervezés-sel, több felelősséggel az egyszerű em-berekben levő alkotóerőt méltóbb fel-adatak megoldására is felhasználhat-nánk, hogy a gazdasági szempontokon túl az ő emberi mivoltuk is egyre job-ban kibontakozzon, s így megversuljon társadalmunk humanizációs folyama-ta is. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1966.*)

KASSAI KELEMEN JÁNOS

BARÁTH LAJOS: LOPAKODÓ PRÉDIKÁTOROK

Egy regény és egy novellás kötet Baráth Lajos utóbbi éveinek termése. A *Tűz és korom*, amely az Új Írás múlt évi első négy számában jelent meg, ösz-szegezés: a korábbi kötetekből jól is-mert témáját, a gyár és környékének életét fogta össze, és rendezte kiérlelten egyetlen kollektív cselekvés adta kom-pozíció törvényei szerint. A regény szomszédságában keletkezett novellák egy része is idekötődik, rutinos bizton-sággal mozog a számára már jól ismert környezetben.

Ugyanakkor az új kötet novelláinak jelentős részében más témák felé for-dult; a nagyvárosi gyár, a szinte száza-dos munkásdinasztiák szervezett és új-raszerveződő zártabb világát felcserél-te az *ipari vidék* szétesőbb, az előbbi-nél sokkal kevésbé ismert terepére. E novellák nagyobb része az írónak ezen a vidéken levett jelzőkaróiként hatnak.

Ez a felfedezés mégsem jelent ismer-etlen, újonnan megismerendő terepet Baráth Lajos számára. Ezeknek az írá-soknak sajátos szerkezete épp az író életútjából adódik: majd mindenütt szem-élyesen is ott szerepel a cselekmény-ben. Az utóbbi években ugyanis, a me-gyei lap munkatársaként ismét találko-zott tíz-tizenöt év előtti élete színhe-lyével. Hisz az emberesedő kamasz itt élt valaha, dolgozott bányában, épített akkor még hadiüzemnek készülő gyárat

a Bervában, lakta a munkásszállások, kovártélyok mindenütt egyforma szo-báit, és őt is magukkal hívták a mind-ig váltakozó társak a nehéz munka után ivással oldani fáradságukat vagy bánatukat, a szabad szombatokon pedig övele is ment a zsúfolásig telt vonat hol ide, hol oda, ahol éppen az ottho-nát vélte megtalálni. A hőskorban lak-ta ezt a vidéket: amikor mi csak a de-korációt és a felcíomázott eredménye-ket ismertük, akkor ő látta valóban hő-s módjára dolgozni a bányászfalvak mun-kásait, ismerte valódi gondolataikat, szólamok nélküli életüket. Most ezeket az emlékeket éli át újra, felnőtt fejjel, felidézi a valaha volt fiatal munkást és környezetét, és íróként kiválasztja azo-kat a mozzanatokot, akkori életéből, amelyekből *ma is érvényes* példákat készíthet. És közben új ismerősöket szerez, mai életképeket les el, autós új-ságírói kirándulásait a változások fel-mérésére használhatja fel.

A novellákat kiváltó élmény határo-zza meg így a kidolgozás formáját is. Írásai nem egy-egy szabályosan lezajló eseményt mondanak el, hanem inkább *portrégyűjteményeknek* hatnak. A ki-utazó újságíró, vagy az emlékező író fejt meg előttünk egy tucatnyi ember-képletet. Nem hősei cselekednek, hanem ő kíváncsiskodik: kik is voltak, akiket — amíg közöttük élt — természetes kör-